

קנין אשה ומעמדה

הרב אהרון בורנשטיין

זהירות מחצי אמת

בקידושין (בי ע"א): "האשה נקנית בשלוש דרכים".

בימים עברו, כשרבתה דעת אלוקים בישראל, לא היתה המשנה הראשונה בקידושין, מעוררת ספיקות ותמיהות במעמד האישה. כיום, כאשר רוחות חדשות מנשבות בכרם ישראל, יש המקשים: מה זאת אומרת "האשה נקנית", וכי האשה היא חפץ או שור שהאיש קונה אותו בחנות? האם לא צריך רשות האשה כדי לקנותה, האם יתכן שהכל תלוי ברצון הבעל? וישנם כאלה שכל כך התרחקו, עד שהם כבר קובעים: מכאן שמעמד האשה ביהדות הוא נחות וכו' וכו'. כדי לחזק דעתם הרעה הם מביאים ראיות לשיטתם, כמובן מדברי חז"ל: "נשים דעתן קלה", "שלא עשני אשה", אשה פסולה לעדות וכו' וכו'.

בראש צריך לדעת עקרון יסוד: כל ציטוט חלקי, כל מובאה תלושה ומנותקת, היא חצי אמת שפירושה שקר. כך הוא כשנעשה בשוגג, קל וחומר כשנעשה במזיד. משל למה הדבר דומה: לאדם המציץ בעד חור המנעול, ורואה שמעבר לדלת מתרחש רצח. אדם אוהו בידו סכין ונועץ בליבו של חברו השוכב לידו. מזועזע כולו מחליט אותו אדם אכפתי לפרוץ לחדר, ולהציל נרדף מיד רודפו. הוא בועט בדלת, הדלת נפתחת לרווחה, והוא רואה מול עיניו שאמנם כן, סכין נעוצה בלב אדם שוכב חסר אונים, אולם בסכין זו אוחות יד עטופה בכפפה, וליד מחובר גוף עטוף בחלוק לבן, ומסביב שותפים נוספים לניתוח הלב, כולם מרוכזים וכולם סטריליים. לא רוצחים יש כאן אלא מצילי חיים יש כאן. אותה תמונה עם פרשנויות מנוגדות. מה קרה כאן? בתמונה הראשונה ראינו ראייה מקומית וגזורה, ולכן ראינו טעות. כשרואים את כל המרחב, כאשר נפתחת הדלת, רואים את האמת משום שרואים את התמונה בשלמותה.

מתי תורת ה' משיבת נפש? כאשר היא תמימה!

להוכחת דבר זה, בואו ונוכיח לאידך גיסא, עד כמה התורה "מקפחת" את הגברים, ונבחן מעט דוגמאות מתוך שלל רב:

- א. בהוריות (י"ג ע"א) ונפסק בשו"ע (יו"ד רנ"א, ח'): "איש ואשה שבאו לשאול מזון, מקדימים אשה לאיש".
- ב. שם בהוריות ונפסק בשו"ע (יו"ד רנ"ב, ח'): "פודים האשה [משבי] קודם האיש".
- ג. בכתובות (ס"ז ע"א) ונפסק בשו"ע (יו"ד רנ"א, ח'): "אם באו יתום ויתומה לינשא, מקדימין להשיא היתומה".

- ד. ביבמות (ק' ע"א) ונפסק בשו"ע (חוי"מ ט"ו, ב'): "היו לפניו [לפני הדיין] דינים הרבה, מקדימים דין האשה קודם לדין האישי".
- ה. במועד קטן (כ"ח ע"א) ונפסק להלכה בשו"ע (ו"ד שני"ד, א'): "עיר שיש בה שני מתים... איש ואשה, מוציאין האשה".
- ו. בכתובות (ק"ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (אבה"ע ק"י"ב, י"א): "מי שמת והניח בנים ובנות... ובנכסים מועטים, הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים".
- ז. באוצר הגאונים (ח', ס"י שני"א) מביא את סדר הגודל של הנדוניא שקיבלה הבת: "רוב בני אדם מניחים את בניהם ללא מחיה, ומתקנין את בנותיהם".

הרי לפנינו תמונה ברורה של קיפוח האישי באופן עקבי בנושאים שונים: בצדקה, בפדיון שבויים, בנישואין, בקדימה בדין, בקבורה, בחלוקת נכסי האב וכו' וכו'. אפשר לעטוף עניינים הלכתיים אלו אף בהגותם המחשבתית של חז"ל:

- בבראשית רבה (י"ז - ז'): "מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת, ולא העמידו בנים זה מזה... עמדו וגירשו זה את זה, הלך זה ונשא רשעה אחת, ועשתה אותו רשע, הלכה זאת ונשאת לרשע אחד, ועשתה אותו צדיק - "הוי שהכל מן האשה".
  - בנדה (מ"ה ע"ב), דרשו את הפסוק: "ויבן ה' אלוקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה - מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאישי".
  - בנוסף ל"קיפוחים" הלכתיים ורעיוניים אלו של הגברים, אנו רואים עקביות בהעדפת הנשים, בכך שהדברים החשובים ביותר הופקדו ביד הנשים:
  - ההשתייכות הלאומית (יהודי או גוי) של האדם נקבעת ע"פ אמו ולא ע"פ אביו¹.
  - ב"בני יששכר" לכסלו (מאמר ג' אות י"ח): "כל הגאולות היו בצירוף אשה אשר נעשה הנס על ידה".
  - רבנו בחיי בשמות (טו, כ) כותב: "עיקרים גדולים שבתורה, מפורשים על ידי נשים כעניין העולם הבא על ידי אביגיל, ועניין תחיית המתים על ידי חנה, ועניין הגלגול על ידי התקועית.
- ע"פ המקורות שציטטנו ברור לכל מי שניזון מחצאי דברים, שהתורה שלנו, מקפחת את הגברים ומעצימה את מעמד הנשים. אבל האמת כידוע היא סך כל המקורות בראיה כוללת. הקו השוזר את כללות המקורות איננו מעמד נחות או מעמד מועדף, הקו השוזר הוא השקפת התורה על

1. ראה קידושין ס"ו ע"ב במשנה, ובס"ח ע"ב בגמרא.

סידור החיים.

לאיש יש תפקידים הגזרים מכוחותיו הגופניים והנפשיים, ולאשה יש תפקידים הגזרים מכוחותיה הגופניים והנפשיים, ומתפקידים יחודיים אלו גזרות הלכות, שברובן הן שוות - "השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינים [עונשים] ולכל מיתות שבתורה"², ובמיעוטן הן שונות.³

נסיים חלק זה בהמחשת הנקודה שהעלינו:

בכתובות (ק"י ע"ב) למדנו: "תנו רבנן הוא אומר לעלות [לארץ ישראל] והיא אומרת שלא לעלות - כופין אותה לעלות, ואם לאו, תצא בלא כתובה". הנה מפורש לפנינו שחכמים קיפחו את האשה, ואפשרו לבעל לכפות את אשתו לרצונותיו. כך יש אפשרות לדמגוג להציג את תורתנו.

אולם נמשך הלאה בברייתא זו: "היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות - כופין אותו לעלות, ואם לאו יוציא ויתן כתובה". משמע מכאן שהאשה היא המועדפת, היא המחליטה ויש ביכולתה לכפות את רצונותיה על האיש.

ומה האמת? שהניתוח שהוצג לעיל הוא הבל, ובהלכה זו לא האיש מועדף ולא האישה מועדפת, אלא ארץ ישראל היא המועדפת, ופרטי הדינים גזרים מעיקרון זה.

לסיכום: אנו מאמינים שהתורה שלנו היא תורת אמת. מותר לשאול שאלות, וצריך לקבל תשובות, אבל אסור לקבל תצאי אמיתות המציגות את התורה כמקפחת את הנשים או כיוצא בזה. על ידי דמגוגיה אפשר להסית את הישראלים והלויים כנגד הכהנים (וכבר היו דברים מעולם, עיין בפרשת "קרח") שהרי יש להם זכויות יתר. אולם התשובה כבר נאמרה לעיל, לכל אדם בישראל יש תפקיד וע"פ תפקידו נקבעו זכויותיו וחובותיו. אנו מצווים לבצע את התפקיד שלנו בצורה הטובה ביותר.

קניין איסורי, ודעת האשה

ועתה, נבוא לשאלה בה פתחנו: איך אפשר בדורנו המתקדם לחנך על הביטוי "האשה נקנית"? **תשובה:** אין פירוש המילה "קניין" שווה בכל מקום, ולכן אי אפשר להסיק שאשה נקנית כמו חפץ בחנות או כמו עבד בשוק. ראה לדבר מדברי הגמרא בקידושין (ב' ע"ב): "וניתני האיש קונה ומקנה" - במקום בצורה פסיבית "האשה נקנית" נשנה במשנה "האיש קונה"? ומתוצת הגמרא בתירוץ השני: "אי תנא קונה, הוה אמינא אפילו בעל כרחא. תנא האשה נקנית דמדעתה - אין, שלא מדעתה - לא"⁴.

2. קידושין ל"ה ע"א.

3. ראה המשנה בקידושין כ"ט ע"א, והגמרא שעליה.

4. עיקרון זה נקבע גם להלכה בשו"ע אבה"ע מ"ב סעיף א'.

ברור שקניין שמצריך דעת הנקנה איננו דומה לקניין של חפץ, וברור שעל-מנת להתחתן עם אשה צריך את דעת האיש ואת דעת האשה, להסכמה הדדית לחיות ביחד. עיקרון זה מובא שוב בהמשך (ו' ע"א): "אמר רבא התקדשי לי לחציי - מקודשת, חצייך מקודשת לי - אינה מקודשת". על הסיפא "חצייך מקודשת ליי" שואלת הגמרא, למה לא חלים הקידושין, "וניפשו לה קידושין בכולה"? דבר דומה מצאנו בהקדשת עולה לבית - המקדש, אדם שאומר שרגל (או לב, לכולי עלמא) בהמה זו תהיה עולה, הדין הוא שכל הבהמה עולה, וע"פ דין זה נאמר שיתפשו הקידושין בכל האשה שקידש את חציה ותהיה מקודשת לגמרי? ודוחה הגמרא: "מי דמי? התם בהמה, הכא דעת אחרת". ופירש רש"י:

"התם בהמה, ושלו היא, ואין מעכב על - ידו מלהתקדש, לפיכך יש כח במאמרו לפשוט, והכא [באשה] דעת אחרת יש **חשובה כמותו** המעכבת בדבר, שאם אין האשה רוצה אינם קידושין, וזו לא נתרצתה אלא לחציה, לפיכך אין דיבורו תפיס בה"⁵.

ברור לכל ע"פ האמור ברש"י, שהאשה לא נהפכת להיות קניין ממוני של הבעל, ואין הבעל משמש בעלים עליה, כבעלותו על חפציו ועל רכושו, ומילתא דפשיטא הוא, שהרי ההורג אשה אין משלם דמים לבעלה, מה שאין כן אם הוא הורג את שורו. ראייה נוספת לדבר מצאנו בדף ו' ע"ב, שם דנה הגמרא בלשונות של גירושין, ולמשל:

"אמר לה לאשתו הרי את לעצמך - מהו, מי אמרינן למלאכה קאמר לה [שיהא מעשה ידיה שלה] או דילמא לגמרי קאמר לה [אפילו להינשא]? אי"ל רבינא לרב אשי: ת"ש דתניא גופו של גט שחרור [לעבד]: הרי אתה בן - חורין, הרי אתה לעצמך. השתא, ומה עבד כנעני דקני ליה לגופיה כי אי"ל הרי אתה לעצמך - לגמרי קאמר ליה, **אשה דלא קני ליה גופה** - לא כל שכן".

הר"ן במשנתנו כותב: "האשה נקנית - לבעלה להצריכה ממנו גט". ומדייק ה"ברכת אברהם" ועמ' קס"ו בדבריו: "ומשמע מלשון זה דכל עיקר קניינו אינו אלא לענין זה - לאוסרה לאחרים, בלי שתקבל גט ממנו".

כך משמע גם ברמב"ם בהל' אישות (פ"א ה"ג): "וכיוון שנקנית האשה ונעשית מקודשת... הרי היא אשת איש, והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין". גם ה"אבני מילואים" (מ"ב סק"א) הוכיח שאין בקידושין שום קניין ממוני, אלא שנאסרה על ידי הקידושין לכל העולם.

5. ועין עוד בקידושין כ"ג ע"א רש"י בד"ה "שאינה שלו": "ואיחי לא אקניה לבעל לגופה".

סוף דבר הקול נשמע: אין כאן קניין חפץ או עבד אלא יש כאן קניין שמזיק דעת האשה שהיא "חשובה כמותו", וברור שכסף הקניין איננו שוויות האשה, אלא זהו כסף לצורך הפעולה המשפטית של הקניין, וקניין זה גורם להשתעבדויות הדדיות, הבעל קונה זכויות מסוימות שאשתו חייבת לו מרגע הנישואין, וגם האישה קונה זכויות מסוימות שהבעל חייב לה - שארה, כסותה ועונתה. השתעבדות זו היא גופו של "מוסד הנישואין" ובפעולת הקניין שעושה האיש, חלים איסורים וחיובים על שני הצדדים. חכמים תקנו שמעשי ידיה של האשה יהיו לבעלה, ותקנו לבעל שורה ארוכה של תקנות שהוא חייב לאשתו, ועל זה עושים קניין נפרד, והכל נכתב בכתובה⁶, ופשוט שהכתובה נועדה להגנת זכויות האישה⁷.

קידושין הם קשר רוחני

תוספת עיון במהות האמירה - "הרי את מקודשת לי" ובמהות הקידושין, ותפיסה שונה מעט מהמובא לעיל, מצאנו בספר "עיונים בהלכה" לר' נפתלי קירש.

קושיא

למדנו בריש קידושין: "האישה נקנית בשלוש דרכים... בכסף בשטר ובביאה". האם שטר צריך להיות שווה פרוטה?
רש"י בד"ה "בכסף ובשטר" עונה על כך:

"מפרש בברייתא בגמרא (ה' ע"ב) נותן לה כסף או שווה כסף ואומר לה הרי את מקודשת לי, ובהמשך הגמרא (ט' ע"א) שטר - כותב לה על הנייר אע"פ שאינו שווה פרוטה, הרי את מקודשת לי".

מקורו של רש"י הוא בירושלמי בקידושין (פ"א ה"א, ב' ע"א למטה):

"תני ר' חייה כן, לא סוף דבר בשטר שהוא יפה שווה פרוטה, והלא מתקדשת היא האישה בכל דבר שהוא יפה שווה פרוטה, אלא אפילו כתבו על החרס או על הנייר ונתנו לה, הרי זו מקודשת".

ופירש שם 'בקרבו העדה':

"לא סוף דבר - לאו דווקא בשטר שיש בו שווה פרוטה, דאין צריך התנא לאשמועינן, דהלא היא מתקדשת בכל דבר שיש בו שווה פרוטה, דכסף לאו דווקא אלא שווה כסף

6. ראה באריכות ברמב"ם פרק י"ב ואילך מהלי אישות.

7. ועיין בפרטים ומקורות נוספים ב"אמונות" ב' (הרב ישראל הס) עמ' 199 ואילך.

ככסף, ומאי שנא דתני שטר, אלא לאשמועינן, אפילו כתבו על חרס או על הנייר שאין בו שווה פרוטה הרי את מקודשת לי ונתנו לה - הרי זה מקודשת".

כלומר, לפי הירושלמי השטר לא צריך להיות שווה פרוטה, כי אם יהיה שווה פרוטה תתקדש האישה מדין כסף ולא מדין שטר. דברים אלה, אינם עולים בקנה אחד עם דברי התוספות רי"ד המובאים ב"קצות החושן" (סימן רמ"ד סק"ג⁸), וזה לשונו:

"בעושה שליח להולכה לקדש בכסף, אין שליח עושה שליח, ואפילו מסר לו הכסף, דלא דמי לגט, שהגט הוא דבר המגרש, שאם נאבד הגט, אין כח לשליח לגרשה, אבל כסף קידושין שמסר לו, אם נאבד יכול לקדש משלו, ונמצא דעיקר השליחות מילי, והלכך לא מימסר לשליח".

לפי הירושלמי, אם שטר הקידושין שווה פרוטה, אזי אין צריך לחידוש המיוחד של שטר, כי האישה תתקדש מדין שווה כסף, מדין הפרוטה שבשטר ולא מדין האמירה (המלים הכתובות) שבשטר. ולפי התוספות רי"ד, אף אם השטר יהיה שווה פרוטה, עדיין נצטרך לדין המיוחד של שטר. לאיזה עניין? לשליחות! אם נאמר שהאישה מתקדשת בפרוטה שבשטר, אזי אלו קידושין בכסף, ולכן אין השליח יכול לעשות שליח, כי אין הכסף מגרש אלא האמירה של המגרש היא הפועלת, ומילי (האמירה) לא מימסרן (לא נמסרת) לשליח, אבל אם הקידושין חלים מדין החידוש שבשטר, אזי יכול השליח למסור את השטר לשליח אחר והוא יקדש את האישה. לפי דברי התוספות רי"ד בטלה הוכחת הירושלמי, משום שיש צורך בדין השטר אף אם השטר שווה פרוטה, וצריך ליישב את התוספות רי"ד!

על מנת ליישב את התוספות רי"ד, צריכים אנו להבין את דבריו: "אבל כסף קידושין שמסר לו, אם נאבד יכול לקדש משלו, ונמצא דעיקר השליחות מילי". לאילו "מילי" מתכוון התוספות רי"ד, הלא מה שפועל את פעולת הקידושין הוא הכסף?

חקירה

ובנקודה זו יש לחקור, במה פועלת אמירת "הרי את מקודשת לי" כאשר נותנים את הכסף, האם מה שיוצר את הקניין היא נתינת הכסף אלא שצריך אמירה שתברר שהכסף אינו פיקדון או מתנה, ולפי זה לאמירה אין שום חלק במעשה הקידושין, או אולי אמירת "הרי את מקודשת לי" היא הפועלת ביחד עם הכסף וגורמת לקידושין לחול.

8. וכן כתב בשלטי גיבורים בקידושין ט"ז ע"ב בדפי הרי"ף סוף אות א'.

ולכאורה אפשר לשאול, מה נשתנה קניין אישה משאר קניינים, שהרי בכל הקניינים לא מצאנו צריך אמירה, ורק הכסף הוא הפועל שהשדה תהיה קנויה, ואם כן גם בקידושין נאמר כן, שהכסף יוצר את הקניין והאמירה אינה אלא לברר שזהו כסף קידושין ולא מתנה. התשובה לכך היא, שאם נעיין היטב בקידושין, ניווכח שבעצם אין המקדש מקבל דבר מן האישה ע"י קידושין, שהרי מעשי ידיה השייכים לו זו תקנת חכמים ואינם מן התורה, וזכות ממונית ודאי שאין לאדם על אשתו⁹.

חידוש

ונראה לומר, שבאמת, בקידושי אישה לא קונים את מעשי ידיה ואף לא זכות יחסי אישות, אלא יש כאן קשר מיוחד, רוחני ביסודו, שנוצר בין האיש והאישה ע"י הקידושין. לכן לקניין זה יוחד שם מיוחד - "קידושין", כי ביסודו הוא קשר של קדושה, ומה שהאישה מותרת רק למקדש ואחר אסור בה, זוהי תוצאה מקשר הקידושין, שמכיוון שאיש ואישה נתקשרו זה לזה, אסור לאתר למעול בקשרם זה.

הוכחה

ראיה להגדרה זו של מהות הקידושין אפשר להביא מהמשך סוגייתנו (ו' ע"ב):

"אמר אב"י: המקדש במלוה - אינה מקודשת. בהנאת מלוה - מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית. האי הנאת מלוה היכי דמי? אילימא דאזקפה, דאמר לה ארבעה בחמישה? הא ריבית מעלייתא היא, ועוד היינו מלוה? לא, צריכא! דארווח לה זימנא".

על דברים אלו הקשה הרשב"א קושיא, ותירץ תירוצו, וכך היא לשונו:

"מאי שנא ארבע בחמישה דקא יחיב ליה האי טופיינא בקידושין, ומאי שנא כי ארווח לה זימנא בקידושיה, הכא והכא איתתא הויה ליה ברבית מלוותו, אטו מאן דארווח זימנא ושקל דינר מי שרי? ויש לומר, כיוון דגופה ממש לא קני ליה, לא הויה ריבית אלא שאסור משום הערמת ריבית..."

מפורש לפנינו שהרשב"א סובר שאין משמעות קניין הקידושין, שהבעל קונה את האישה עצמה קניין הגוף. אולם נדייק יותר, אין כוונת הביטוי "כיוון דגופה ממש לא קני ליה" שהאישה איננה

9. ואם תאמר שקנה זכות לחיי אישות עם האישה שקידש, זה גם לא נכון שהרי מצאנו בפילגש, שקונים בה זכות לחיי אישות בלי קידושין, אלא רק בייחוד בעלמא - ראה רמב"ם הלי מלכים פ"ד ה"ד.

כשור וחמור שגופם קנוי, אבל מכל מקום זכות ביאה קנה ע"י הקידושין, שאם תאמר כן מדוע לא יחשב ריבית אם נתקדשה בעד הרוחת הזמן? הרי זה דומה לאדם שמלוה מעות לחברו תמורת זכותו להשתמש בכלי של הלווה, ברור שזה נקרא ריבית, שהרי קיבל תמורה בעד החלואה, ולכן חייבים לומר בפשט דברי הרשב"א, שאין הבעל קונה שום זכות מן האישה, והקידושין הם כהגדרתנו לעיל התקשרות רוחנית, ולכן אין בהרוחת הזמן משום ריבית, כי לא קיבל כלום.

חידוד החקירה ופתרונה

לאחר ההבנה שהקידושין זה קניין מיוחד שבו הקונה לא מקבל דבר בקניינו, אפשר לחדד את חקירתנו דלעיל - האם אמירת "הרי את מקודשת לי" פועלת יחד עם פעולת הכסף, או שהאמירה איננה אלא גילוי דעת שהכסף הוא כסף קידושין, ומה שעשה את פעולת הקידושין זה רק הכסף, וכך נמקד:

בכל הקניינים שייך לומר שרק נתינת הכסף פועלת את הקניין, שע"י תנועת הכסף מרשות לוקח לרשות מוכר קמה ונהייתה תנועה שכנגד - תנועת החפץ מרשות מוכר לרשות לוקח, וזה עיקרו של קניין הכסף, ולכן אין שום צורך באמירה "הרי החפץ מכור לך", שכאמור תנועת הכסף כבר פעלה את תנועת החפץ.

אבל גבי קידושין אי אפשר לבאר באותו אופן, שהרי עם תנועת הכסף מרשות הבעל לרשות האישה, לא נוצרה תנועה שכנגד מרשות האישה לרשות הבעל, הואיל ואין הבעל זוכה מהאישה שום זכות ע"י הקידושין, כמוכח לעיל שנוצרה רק התקשרות רוחנית בין הבעל לאישה, ולכן דווקא בקידושין שייך לחקור, אולי אין בכח הכסף כשלעצמו ליצור התקשרות רוחנית זו, ולכן צריך תוספת של אמירת "הרי את מקודשת לי", ואמירה זו היא הטובעת חותם של קידושין על נתינת הכסף.

ראיות

אפשר להביא ראיה מהריטב"א שהאמירה גם כן פועלת בקידושין כמו הכסף. בקידושין (מ"א ע"א) למדנו: "שליחות מנלך? ... אשכחן בגירושין, בקידושין מנלך? ... תרומה מנלך? ...". שואלת הגמרא, אולי נלמד קידושין וגירושין מתרומה, ודוחה הגמרא: "משום דאיכא למפרך שכן ישנה (תרומה) במחשבה", ואילו בקידושין וגירושין לא מועילה מחשבה אלא רק אמירה. וכתב הריטב"א:

"ואע"ג דקיימא לן היה מדבר עימה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה ולא פירש דיו, התם כיוון דמדבר עימה על עסקי גיטה וקידושיה, כמאן דפריש דמי, ולא חשיב מחשבה".

בואו חשבון! אם הריטב"א סובר שהכסף הוא הפועל את הקידושין, והאמירה אינה אלא לגלות שזהו כסף קידושין ולא מתנה, מה שייכת קושייתו מ"היה מדבר עימה על עסקי קידושיה ונתן לה", הרי יש כאן מעשה גמור של נתינת הכסף, ויש גילוי דעת שזהו כסף קידושין, כי מה לי גילוי דעת ע"י אמירה או גילוי דעת ע"י שהיה מדבר על עסקי קידושין, סוף-סוף יש כאן נתינה ויש כאן גילוי דעת שזו נתינה של קידושין, ולפי זה לא מובנת קושיית הריטב"א! אלא על כרחך יש לומר, שהריטב"א סובר שהאמירה היא גם פועלת את הקידושין יחד עם נתינת הכסף, ומכיוון שמצינו שמדבר עימה על עסקי קידושין, זה מועיל ומקודשת, למרות שלא אמר בפירוש, אלא שכך היתה מחשבתו, אם כן מוכח שגם בקידושין מועילה מחשבה, וקשה על הגמרא שאמרה שבקידושין לא מועילה מחשבה. ועל כך תירץ הריטב"א שמדבר עימה על עסקי קידושין, זה נחשב כאמירה ממש ולא כמחשבה.

גם דעת רש"י היא שהאמירה היא חלק ממעשה הקידושין, וזה מוכח מסוגיית "נתן הוא ואמרה היא" בקידושין (ה' ע"ב):

"נתן הוא (את כסף הקידושין) ואמרה היא (הריני מקודשת לך) - ספיקא היא וחיישינן מדרבנן". ופירש רש"י: "ואמרה היא - דמי לתקח אישה לאיש".

ושבו, נבוא חשבון. אם נאמר שרק הכסף פועל בקידושין והאמירה היא רק גילוי מילתא שזהו כסף של קידושין, מה לי אם הגילוי מילתא נעשה על ידי האיש מה לי אם נעשה על ידי האישה, הרי רק הכסף פועל וכאן היתה נתינת כסף. אלא ודאי צריך לומר שגם האמירה היא חלק ממעשה הקידושין, ולכן כתב רש"י שכיוון שהאישה אמרה דמי "לכי תקחי".

אחר הדברים האלה, נשוב לתוספות רי"ד: הוא סבור כמו הריטב"א ורש"י, שהאמירה גם כן פועלת בחלות הקידושין, וכאשר מסר את הכסף לשליח לא מסר לו עדיין את אפשרות הקידושין, ורק כאשר אמר לשליח אז יש כח ביד השליח לקדש, אולם האמירה היא "מילי", ו"מילי" לא נמסרים לשליח השני¹⁰.

תירוץ

ועתה מיושבת הקושיה בה פתחנו:

הקשינו שהוכחת הירושלמי אינה מוכרחת, שאמנם כאשר השטר הוא שווה פרוטה אז לא נצטרך

10. ומה שכתב התוספות רי"ד שאם אבד הכסף יכול לקדש בכסף אחר, כוונתו לחדד את ההבדל בין קידושי כסף לקידושי שטר. דבכסף, אם אבד יכול לתת כסף אחר, כי אין בכסף בעצמותו עניין קידושין והאמירה היא הפועלת יחד עם הכסף, אבל לשטר יש כח של קידושין ולכן אם אבד אין יכול השליח לכתוב שטר חדש, ולכן אם מסר את השטר לשליח שני - יכול לקדש.

את החידוש שבשטר והאישה תתקדש מדין הכסף שבשטר, אולם ע"פ התוספות רי"ד מצאנו מצב שבו חייבים אנו להשתמש בחידוש שבשטר, אף אם השטר הוא שווה פרוטה, וזה בעניין שליח עושה שליח. אם תתקדש האישה מדין הכסף שבשטר, מכל מקום יש כאן חסרון של "מילי", כי הכסף נמסר לשליח השני אבל "מילי" לא נמסרות לשליח, ולכן חייבים לומר שהשטר עצמו - החידוש שבשטר הוא המקדש, ואי אפשר לומר כדברי הירושלמי שתתקדש מדין הכסף (השווה פרוטה) שבשטר. ואם נפלה הוכחת הירושלמי, הרי שהשטר צריך להיות שווה פרוטה (למותר לציין שדברי התוספות רי"ד הם הצריכים ביאור, ע"פ דברי הירושלמי).

לאחר שהוכחנו שבקידושין פועלת האמירה, ובצירוף הכלל ש"כתיבה כדיבור דמיי"¹¹, שוב לא יקשה כאן, משום שאין חיסרון של "מילי" אף אם תתקדש האישה מדין השווה פרוטה שבשטר, כי כל מה שאמרנו שיש כאן חסרון זה כאשר הבעל אמר לשליח "צא וקדש", ולכן כאשר השליח ממנה שליח שני, כסף - יש כאן, אמירה - אין כאן, כי "מילי" לא נמסר לשליח, אבל כאן מדובר בכסף שהוא שווי של השטר, ול"כסף" זה צמודה גם אמירה (כתיבה כדיבור דמי), והאמירה שבשטר מוכיחה שהכסף הוא כסף קידושין, ולכן בשטר שווה פרוטה אין חיסרון של "מילי", והרי השליח הראשון מוסר לשליח השני דבר ממשי - שטר, כסף ואמירה המשולבים זה בזה.

יישוב התוספות רי"ד בנוי על היסוד שהאמירה בקידושין פועלת יחד עם כסף הקידושין, וכדעת הריטבי"א ורש"י ועוד ראשונים. ואת היסוד שהאמירה פועלת בנינו על תשתית החידוש שבקידושין - הכסף יוצר התקשרות רוחנית בין האיש לאישה, כמוכח מהרשב"א. אמנם יש לציין, שיש ראשונים שסוברים שהאמירה בקידושין אינה אלא גילוי דעת שהכסף הוא כסף קידושין ולא מתנה וכיו"ב, ומה שפועל הוא הכסף¹².

נמצאנו למדים לפי זה שלמילה "קניין" יש שני מובנים. מובן ראשון ופשוט של שייכות ממונית לאדם, וקניין זה נעשה ע"י מעשים סמליים כמו משיכה, הגבהה וכיו"ב, אולם מצאנו את הפועל ק.ג.ה. במובנים שלא שייך בהם הפירוש הפשוט הזה, ולמשל: "זקן - זה שקנה חכמה" (קידושין ל"ב ע"ב), "קונה שמיים וארץ" (בראשית יד, כב), "בורא עולם בקניין השלם זה הבניין" (זמר "איש חסיד היה" למוצאי - שבת) ועוד.

משמע מכאן שלמושג קניין יש משמעות רוחנית יותר, עמוקה יותר ונאצלת יותר. ונראה לומר שקניין הוא קשר והשתייכות לעצמותו של האדם, ולכן אנו מחוייבים לכבד זקן כי חכמת

11. כך סובר הירושלמי כפי שהוכיח "המקנה" בריש קידושין.

12. ראה למשל ברמ"ה המובא ב"משנה למלך", ה' אישות פ"ג ה"ב, והר"ן בעניין "נתן הוא ואמרה היא", ואין כאן מקום להאריך.

התורה היא חלק מאישיותו, וכדברי ה"שפת אמת" (פרשת "חיי שרה", תרל"ד): "כי פירוש קניין, שמדבק אליו החכמה, כדכתיב 'קונה הכל' פירוש שהוא קן ושורש לכל דבר." הקב"ה ברא את העולם בקניין, פירושו שאלוקים הוא הטבע - הויה, הוא המהווה את הכל. הקב"ה והמצואות זה דבר אחד, וזו משמעות "קונה שמיים וארץ", הקב"ה מכיל את הכל, ולית אתר דפנוי מיניה. וכעת נבין את האמור באבות (פ"ו מ"י): "חמישה קניינים קנה הקב"ה בעולמו ואלו הן: תורה, שמים וארץ, אברהם, ישראל, בית המקדש". ברור שקניין רגיל יש לבורא העולם בכל פרט בעולם, אבל קניין רוחני, עצמותי ופנימי יש לחמישה דברים אלו יותר מכל דבר. וע"פ זה נבין לשון קניין הנאמרת באישה, "האישה נקנית". הקשר הראוי בין איש לאישה ע"פ השקפת היהדות, הוא קשר נפשי פנימי ועצמותי - "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). זהו אמנם קניין, אבל במשמעות הרוחנית שלו, קניין שלכל אורך מסכת קידושין פרט למשנה הראשונה, נקרא "קידושין". "האיש מקדש", "האישה מתקדשת", "האומר לאישה התקדשי", "האומר לשלוחו צא וקדשי", וכו' וכו'. בקידושין (ב" ע"ב) מבארת הגמרא את הביטוי קידושין מלשון הקדש. כאשר אדם מקדש חפץ לבית המקדש, הוא מעלה אותו ומרומם אותו (תרומה מלשון הרמה), ואף בעת הקידושין האדם מרומם את עצמו ואת אשתו לדרגה נשגבה, וביחד הם בונים את בית המקדש הפרטי שלהם. כעת יובנו דברי חז"ל ביבמות (ס"ב ע"ב): "כל אדם שאין לו אישה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חומה ובלא שלום".

סיכום הדברים: אין קיפוח ואין טיפוח, ואין נאצל מול מושפל, יש תפקידים שבורא עולם חילק אותם בעוצם תבונתו ע"פ טבע גופם ונפשם של האיש ושל האישה (ויש דברים שלא נדעם עד תומם כמו מדוע לאישה אסור להינשא לשני גברים, אך לאיש מותר לשאת שתי נשים). האיש הוא ראש המשפחה מבחינת סידורי הכספים, האישה היא עקרת - עיקר הבית מבחינת התבונה שעל פיה מתנהל הבית, מבחינת חינוך הילדים ועיצובו הגשמי של הבית. זוג יהודי צריך להתקדש ולהקים בית שישמור על האיזון הנכון בין תפקידי האיש והאישה, ובמסגרת תפקידו של כל אחד מבני הזוג מצווים הם למצות את כוחם, כישירוניתיהם ויכולותיהם¹³.

מי שיתבונן באורח חייהם של גדולי ישראל, שהם המקיימים את התורה לפרטיה ולדקדוקיה, יוכל לראות את מעמד האישה ע"פ תורת ישראל, באופן מעשי ולא בתיאוריה. עדויות רבות אנו מכירים אודות הכבוד שקיבל האיש מאשתו ואודות הכבוד שקיבלה אישה מבעלה, לאור הכבוד

13. מחקרים מדעיים מצביעים על מבנה פיזי שונה בין מוח האיש למוח האישה, ומכאן השוני בכישרון וביכולת אולם קצר כאן המצע להציג מחקרים אלו.

ההדדי הזה יסכר פי דוברי שקר.

ולדוגמא אחת מני רבות נצטט מהספר "התורה המשמחת" (עמ' 46 - 47) :

"הרב (שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל) הוקיר מאוד את אשת בריתו, ואף שלא בפניה נהג כך: פעם עמד להיכנס לביתו כשהוא מלווה בבן לווייה, ראה הלה שר' שלמה זלמן מסדר את בגדיו היטב, הבין שאדם נכבד ממתין לרב בביתו, ושאל אם נוכחותו לא תפריע לפגישה הקרובה. ענה ר' שלמה זלמן שאיש אינו ממתין לו, והסביר את פשר הטבת בגדיו: הלא אמרו שאיש ואישה שזכו, שכינה ביניהם, מתכוונן אני איפה להיכנס אל השכינה, ולכן הכנתי את עצמי לקראתה..."

בחורף תשד"מ (1984) נפטרה הרבנית אויערבאך... ר' שלמה זלמן עמד לפני מיטת הרעיה שהקדישה חייה למען תורתו, אשת ברית עמה חי 54 שנים, ומתוך ליבו הרוטט בקעו המילים, שמח מתקשה לעכל: "רגילים לבקש מחילה מן הנפטר בשעת הלוויה. את יודעת, שאין לי על מה לבקש מחילה, משום שכל חיינו היו ע"פ השו"ע, אך אם בכל זאת היה בינינו דבר מה, הריני מבקש מחילה".

תם אך לא נשלם. הזכרנו בראש הדברים, נקודות נוספות הזקוקות לבירור וליבון, בסוגיא זו התמקדנו בעיקר בעניין "קניין אישה" ע"פ הגמרא בקידושין, והרוצה להרחיב את היריעה, ולפתור ספקות נוספים יעיין ב"אמונות" א' (הרב ישראל הס) עמודים 38 - 42.